

Yanis Varoufakis. **Another now: Dispatches from an alternative present.** Bodley Head. 2020. 235 pages

גל הרץ*

ספרו החדש של יאניס ורופאקיס *Another Now* הוא רומן בדיוני עתידי, המציג עולם מקביל שנוצר בעקבות המשבר הפיננסי של 2008. במקום חילוץ מסיבי של בעלי ההון, הדפסת כסף ומסירתו לידיהם, ארגוני מחאה חתרניים משתלטים על המערכות הפיננסיות ומצליחים לשבש את פעולתם של התאגידים תאבי הבצע ולעצור את מכונת הכסף. ארגון בשם Ossify Wall Street מנצל את ההזדמנות ומכונן ממשלה חלופית שיוצרת סדר כלכלי חדש: במקום הבנקים המסחריים שקרסו, לכל אזרח נפתח חשבון בבנק המרכזי והוא מקבל הכנסה בסיסית קבועה. במקום התאגידים החמדניים, שלא ייצרו אלא עסקו בגריפת רווחים ובקנייה חוזרת של מניותיהם, קמים קואופרטיבים ואגודות שיתופיות דמוקרטיות, ואלה מקנים באופן אוטומטי מניות בלתי סחירות לכל העובדים שלהם.

כדי להציע אלטרנטיבה לחזון כלכלי-פוליטי, ורופאקיס – מרצה לכלכלה בעברו – בחר הפעם להציג את משנתו דרך ז'אנר הספרות האוטופית, ובאמצעות דיאלוגים הוא מנסה לשכנע בעיקר קוראים ליברליים החוששים שמחיר ביטול הקפיטליזם הוא אובדן החופש. סיפור המסגרת מתמקד בקוסטה, מהנדס תוכנה יווני שמאס בתרבות הסטארט-אפ התאגידית ומחליט ליצור משחק מחשב שיוצר תחליף לרדיפה הקפיטליסטית אחרי האושר. קוסטה חרד מהשתלטות של האקרים על התוכנה המופלאה שפיתח, ואז מגלה לחרדתו שהתוכנה נפרצה בידי דמות בלתי מוכרת וזו מתחילה לכתוב לו מכתבים מוזרים וארוכים. להפתעתו מתברר כי הדמות הזאת אינה אלא הכפיל שלו עצמו הנמצא בהווה – אחר ששמו קוסטי. קוסטה משתף את הגילוי הזה בהתלהבות עם שתי ידידות קרובות – איריס האקטיביסטית ואווה, כלכלנית ליברלית ואם חד-הורית. שתיהן מצטרפות למשחק המחשב ומגלות גם הן את הכפילות שלהן באותו עולם של כלכלה חלופית: איריס פוגשת את זיריס ואווה את איב. מתוך השיחות והוויכוחים, הדיווחים והבלבול בין הסדר הצודק של ההווה האחר ובין התסכולים של ההווה הנוכחי נפרשים עוד ועוד היבטים של אותו עולם חלופי, שבו שיתוף פעולה אזרחי מביא לפתרון המוצלח של רבות מבעיות אי-השוויון והניצול הכלכלי – כלומר, גם כאן אצלנו יכול להיות אחרת.

אפשר להעיר על הכתיבה הספרותית, על הנטייה של המחבר לתאר באריכות עולם פנימי של דמויות שטוחות למדי, ועל הטון הפדגוגי המעייף לעיתים. אבל ורופאקיס אינו סופר, ומטרתו אינה לתרום לעולם הפרוזה אלא להציג חזון כלכלי חלופי. השאלה היא אפוא אם הוא עומד במבחן הזה. בעולם המקביל אין שורות רווח ומניפולציות בשוק ההון, והבנק המרכזי מסדיר את חלוקת העושר בין האזרחים. כל אדם מקבל אוטומטית אחוז מסוים של בעלות על העסק שבו הוא עובד – למשל, כל מלצר נעשה שותף במסעדה שהוא

* ד"ר גל הרץ, מכון כהן להיסטוריה ופילוסופיה של המדעים והרעיונות, אוניברסיטת תל אביב

עובד בה. כך גם לגבי הקרקעות: הן מולאמות ונעשות לנכס ציבורי המוקצה על פי צרכים ולפי קריטריונים שוויוניים. כל זה יכול להיראות כחזון סוציאליסטי מעודכן, מעין קיבוץ גלובלי בגרסת ההייטק. אולם במבט נוסף מתברר כי ההווה האחר אינו מתבסס על עדכון גרסה של הסוציאליזם כי אם על תפיסה רדיקלית – וזו איננה מחמאה – של צדק חלוקתי. כל מוסדות החברה מתנהלים באופן שוויוני ודמוקרטי. על הבנק המרכזי, למשל, מפקחת ועדת אזרחים שנבחרת באופן אקראי. את הקרקעות מנהלות אגודות שיתופיות שחבריהן מייצגים את כל מרכיבי האוכלוסייה. גם בסחר בין מדינות מונהג "קוסמוס", מטבע עתודה לסחר בינלאומי, שמונע גירעונות סחר או חוסר איזון כלכלי – גרסה של מטבע הבנקור שהציע בעבר ג'ון מיינרד קיינס כדי למנוע עיוות של הסחר העולמי באמצעות הדולר. סיוע מיוחד ניתן למדינות מתפתחות כדי למנוע מהן להיות תלויות בחסדי קרן המטבע. בהווה האחר כל הנכסים מחולקים, כל היתרונות מקוזזים, והכול פועל באופן מתואם ומוסכם.

אז מה רע בדמוקרטיה רדיקלית כזאת? אולי זה לא רע, אבל זה ממש לא מספיק. משום שוורופאקיס עצמו יודע שהבעיה עמוקה ומושרשת, כפי שהיטיב להראות בספר קודם שלו, המינוטאור הגלובלי (ורופאקיס, 2021; הספר ראה אור במקור בשנת 2011). אלא שבניגוד לדיאגנוזה החריפה של ד"ר וארופקיס הכלכלן, מה שניצב במרכז הספר החדש של החבר יאניס אינו סדר חלופי, אלא לא יותר מאשר קפיטליזם שבו יש חלוקה צודקת יותר של משאבים; לא שינוי של הרגלי צריכה או בחינה של אופני הייצור, לא דיון על חוב או על היחס בין כוח פוליטי לעושר כלכלי, ואפילו לא התמודדות עם הזיהום והנוקס הסביבתי – סוגיה שהספר נוגע בה רק כבדרך אגב. אז מה מציע ורופאקיס במקום מה שהוא מכנה במקום אחר "שלטון פושטי הרגל", שכתוצאה ממשבר הקורונה התרחב והתעצם מעבר לכל דמיון? אין כאן לא שיטה חלופית ולא היגיון כלכלי אחר, אלא בעיקר שיתוף ציבור ופלטפורמות דיגיטליות לניהול כלכלי ריכוזי. יתרה מזו, דומה שמה שמטריד את הדמויות בספר אינו חוסר הצדק הכלכלי כשלעצמו אלא היכולת להרגיש טוב עם עצמן – "אושר, ולא רק מוסריות, נשען על היכולת שלא לממש את הסיפוקים שלך" (עמ' 24). נראה שעבור ורופאקיס, ברגע שבו ייחשפו מנגנוני האושר הכוזב של הקפיטליזם, אז יפוג קסמו.

צדק חלוקתי יכול להיות היגיון חברתי רלוונטי במצב שבו ההיגיון הכלכלי צודק אך אינו ממומש כהלכה מסיבה כלשהי. אבל במקרים של רישוש שיטתי, כפי שמתואר במינוטאור הגלובלי, השימוש בצדק חלוקתי הוא בגדר אבסורד. ב"Another Now", הסדרת הסחר בין מדינות אינה מתייחסת כלל לאתגר שהוא עצמו מציב: כיצד לשנות את המציאות שבה מצד אחד יש צריכה מוגזמת וחוב לאומי ומסחרי עצום, ומצד שני יש ייצור ללא דמוקרטיזציה או זכויות אדם? בניסוח אחר, כיצד לנתב את הפעילות הכלכלית ליצרנות שאינה הרסנית ומשחיתה? אין בספר החדש שום התייחסות לשאלות של שליטה במשאבים, זכויות על טכנולוגיות ייצור, שרשראות הספקה, פערים בעלויות עבודה או הסכמי סחר. במקום תשובות אנחנו מוצאים קלישאות, ובמקום רעיונות חדשים – חיבוטי נפש ריקים ומשלי איזופוס.

לסיכום, ההווה האחר של ורופאקיס מתבסס פחות על חזון סוציאליסטי חדש ויותר על דמוקרטיה ישירה ישנה. הוא ביטוי של שמאל השקוע בתוך עולם המושגים החלוקתי. ורופאקיס מזהיר שאנחנו עוברים מניאו-ליברליזם לניאו-פאודליזם, עולם שבו המשאבים מרוכזים בידי קומץ בעלי הון (שהם למעשה פושטי רגל) באופן קיצוני אף יותר מאשר

בימי הביניים, אבל החלופה שהוא מציע אינה עונה על הבעיה שהוא מתאר. זה הזמן לצאת מהבועה, לא להמשיך ולנפח אותה.

מקורות

ורופאקיס, יאניס. (2021). המינוטאור הגלובלי: אמריקה, אירופה ועתיד הכלכלה הגלובלית (בתרגום יסמין הלוי). הקיבוץ המאוחד.